

Blága L. József

Célunk a boldogság?

A világunkat behatároló dichotomikus gondolkodás szerint valaki vagy boldog, vagy boldogtalan. Boldogtalanak lenni pedig azt jelenti, hogy nem érted el a célot, ami a boldogság. Emögött az az előfeltevés rejlik, hogy – Arisztotelész szavaival – a boldogság a legfőbb jó, amit az ember kívánhat magának, más szóval az ideális élet a boldog élet. No persze – mondjuk mi – a dolgok nem is olyan egyszerűek. Lev Nyikolajevics Tolsztoj így kezdi az *Anna Karenyinát*: „A boldog családok mind egyformák, minden boldogtalan család a maga módján boldogtalan.” Ezt úgy is olvashatjuk: a boldogságnak nincs története, csak a boldogtalanságnak. Ha van is boldogság, az a történet végét jelenti, a boldogtalanság maga a történet.

A boldogság tartalmáról tehát beszélni nem lehet. Amiről pedig nem lehet beszélni, arról hallgatni kell – mondja Wittgenstein. Persze a mindennapi élet erről mit sem tud, megfoghatatlan valamiként közhelyesítjük, banalizáljuk, üres szólásokba foglaljuk a boldogságot. Vagy ha mégis komolyan vesszük, egészen sajátosan értelmezzük. Intellektuális restségből, megszokásból hajlamosak vagyunk, hogy köznap kommunikációnkban az egymástól eltérő lelki élményeinket hasonlóságuk alapján egyetlen kifejezéssel helyettesítsük. Rendszerint boldogságot mondunk a fájdalom hiánya, az átmeneti kellemes lelkiállapot, a jókedv, a

tevékenységben való időleges feloldódás, az egyszerű örömeztetés, élvezet, a beteljesedés érzése, az elégedettség, a gondtalanság, a kényelmes élet vagy valami felemelő jó érzés, lelkesültség stb. helyett. Amúgy a bevett fogalmak felülvizsgálata távol áll a köznapi tudattól, egyszerűbb boldogságot kívánni, vagy azt nyilatkozni, hogy boldogok vagyunk, voltunk vagy akarunk lenni, mint elgondolkodni azon, amit mondunk. De ha mégis firtatni kezdjük a dolgot, ha a saját boldogságunkról van szó, s a boldogságot arisztotelészi értelemben állandó, általános jóllétként vesszük, mondhatjuk – látva a dolgok kedvezőtlen állását –, hogy nem vagyunk boldogok, mert kilátásaink – akárcsak az emberiségéi – nem biztatók. Vagy kissé eszelősen vélekedhetünk úgy is, hogy boldogok vagyunk, mert tudatában vagyunk annak, hogy a szó szoros értelmében nem lehetünk boldogok. Az első esetben a boldogságot a kilátástalanság állapotával állítjuk szembe, a másodikban pedig azonosítjuk a boldogtalanság tudatosításával, a felismerés örömeivel, ill. a felismerést kísérő bizonyosság érzetével. Ez utóbbi nyilvánvalóan önellentmondás.

De tekintsünk el ideiglenesen az *Anna Karenyina* fentebb idézett kezdősoraitól, és tegyük fel a kérdést általában. Van-e mindenki számára érvényes boldogság, vagy csak mindenki boldog a maga módján? Ha az előbbire mondunk igent, akkor figyel-

men kívül hagyjuk az egyének közötti különbségeket, ellentmondunk a boldogság szubjektív, egyéni érzésének. Mert végül is én mondom meg, hogy boldog vagyok vagy sem, még akkor is, ha boldogságom tulajdonképpen nem is boldogság. Ha az utóbbit fogadjuk el, akkor megfosztjuk a boldogságot humánus (minőségi) jegyétől. Mert akkor mi különbözteti meg a rosszat követő ember boldogságát a jót követő ember boldogságától? Kívánhatom-e, hogy valaki úgy legyen boldog, hogy folyton csak a maga érdekeit részesíti előnyben és ellenséges cselekedetekben leli örömét? Ugyanis Arisztotelész – a boldogság „szakértője” – összekapcsolja a boldogságot a jóval, egy bizonyos minőségű létmóddal, pontosabban a teoretikus és erényes ember életformájával. Azonban nem szükségszerű, hogy valaki annál jobban érzi magát, minél inkább átlátja a dolgokat, ill. minél több jó írható a számlájára, sőt ellenkezőleg, a bővebb ember- és életismeret, a mélyebb elmélkedés nagyobb érzékenységgel és körültekintéssel jár, a jótévköz és a bátrak pedig sokszor a „keresztén” végzik. Az elméleti, szellemi létezés, ill. az önfeláldozás, a másokért való élet tehát nem garancia a boldogságra. Hacsak nem fogadjuk el Woody Allen amerikai komikus megállapítását, miszerint csak úgy lehet boldog valaki, ha szereti a szenvedést. Nem mellesleg ez a mazochizmus meghatározása is lehetne. Mert ha egy „nemes” célért vállalt boldogtalanságban, gyötrődésben érezzük magunkat boldognak, az ismét a boldogság lényegét teszi kérdésessé. Ugyanakkor ha nem is szeretjük a szenvedést, el kell fogadnunk az élet velejárójaként. Borisz Paszternak szerint az életnek

nem a boldogság, hanem a szenvedés ad értelmet. Szavai mintha a fenti tolsztoji idézetet egészítenék ki.

Bármit mondhatunk egy általánosan elfogadott definíció hiányában. A boldogság az egészében vett jó élet, ill. valamiféle távoli ideális, idillikus, zavartalan állapot, tökéletes harmónia, végső beteljesülés, ami túl van minden létdimenzióon. Mert közvetlen közléről az életünk nemcsak öröm, önzetlenség, bizalom és szeretet, hanem bizonytalanság, fájdalom, magány, félelem, önzés és gyűlölet is. A nélkülözés, betegség, háború, halál, gonoszság, képmutatás, csalás, ostobaság, a politikusok egoizmusa, tehetségtelensége, telhetetlensége végigkísérik életünket. Ha vannak is jó dolgok, nem tartanak túl sokáig. Életünk hosszabb-rövidebb ideig tartó kellemes és kellemetlen epizódokból áll. A jó, felemelő pillanataink az örökkévalóság érzetét kelthetik bennünk. Ilyenkor eszünkbe juthat a boldogság, de csak mint metafora. Mindennapi gondjaink, nehézségeink, aggodásaink bizonyítják: az ember nem arra született, hogy boldog legyen. Emberi valóságunk, társadalmi berendezkedésünk, életvitelünk maga boldogságellenes. A természet pedig közömbös az ember sorsa iránt. Ez nem azt jelenti, hogy elvitatható az ember ama igénye, hogy jól érezze magát a saját bőrében, hogy azt tegye, ami neki tetszik, keresse a számára kedvező élethelyzeteket. De ennek kevés köze van a boldogsághoz. Ha jó is a közérzetem, azonnal elmúlik, mihelyt barátságatlan környezetbe kerülök, ill. érzéketlen emberekkel találkozom.

Az egzisztenciális szorongásból fakad, hogy kompenzációként reális életünket meghamisítjuk, misztifikáljuk.

Így lesz a boldogság mítosza törekvéseink hivatkozási alapja. Napjainkban a feltétlen boldogság képessége értékmérővé vált. Jóléti társadalmunk vezérelve, hogy aki nem tud boldog lenni, az nem is lehet egész ember, sőt, a boldogtalan ember kezelésre szoruló beteg ember, akinek végső esetben a talán nála is boldogtalanabb pszichológushoz kell fordulnia. Ezzel együtt a média boldogság-receptekkel halmozza el fogyasztóit, tudományos tanácsokkal segíti a „boldogtalanokat” a boldogsághoz, igyekszik elhitetni, hogy bárki boldog lehet, csak akarnia kell. Ráadásul ez egy olyan világban történik, amelyben az ember nem cél, hanem eszköz, s amelyben a boldogság az anyagi jólét szinonimája. Ebben a tekintetben még az oly nagyra becsült Arthur Schopenhauer sem következetes, amikor az *Életbölcselet*ben a boldog élet lehetőségéről beszél ott, ahol lényegében a szenvedéssel teli emberi lét elviselhetőségének módjáról van szó.

A boldogság és a boldogság ígérete (a túlvilági boldogságot is ideértve) az ember legnagyobb hazugsága önmagának. Boldognak lenni, általános jóllétnek örvendeni azért is lehetetlen, mert – ellentétben a közhiedelemmel – egyedül senki nem lehet boldog, csak a többiekkel (mindenkivel) együtt. Az úr nem érezheti magát biztonságban, amíg a szolga kínlódik. Igen, mondhatod, hogy boldog vagy, ha elfordítod a fejed a világ szenvedésétől, tagadod az emberi létezés problematikus, paradoxális jellegét és megfélemlenedsz a saját bűneidről, vagyis leszámolsz a lelkiismeretteddel. Ámde azon túl, hogy ez önáltatás, ezáltal a saját emberi mivoltodat teszed zárójelbe. „Boldognak lenni bármi áron” – ez az amorális ember

életelve. Eszerint mindegy, mire adod a fejed, a lényeg a siker. A sikeresség pedig mindenki számára követendő példa, sőt kötelesség. A siker azonban nem feltétlenül vág egybe az önmegvalósítással, az igazi életminőséggel, csupán az egyén társadalmilag elismert, pillanatnyi használati értékét fejezi ki az adott rendszerben, s különben is mulandó, minden felemelkedésnél ott van a hanyatlás lehetősége. Hiszen az élet az ideiglenességek, illúziók sorozataként is tekinthető, amelyben a „magány” abszolútuma jelenti a folytonosságot. És akkor még nem beszélünk a nagy „boldogtalanokról”, mint amilyen Franz Kafka, aki a névtelenség homályában, egyszerű banktisztviselőként írogatta irodalmi remekműveit, amelyek csak halála után váltak ismertté, s ami által ma a világirodalom legnagyobbjai között emlegetjük. Vagy ott van a ma már az egzisztencializmus atyjának tekintett Søren Aabye Kierkegaard, aki a *Vagy-vagy* című művében ekképp sóhajtozik: „Ő, a boldogság ajtaja nem befelé nyílik, hogy nekirohanva benyomhatnánk; ellenkezőleg, kifelé nyílik, s ezért semmit sem tehetünk.”

Van olyan vélemény is, hogy a boldogság adottság, az emberek valójában boldogok, csak nem tudnak róla. Ha ez így van, akkor az eső után kibújó földigiliszta a legboldogabb, mert ő aztán tényleg nem tudja, hogy boldog. Ennek magasabb szintű, emberi megfelelője az együgyű boldogsága. És miért nem mondhatnánk a boldogtalanságról is ugyanezt? Az embernek azonban tudnia kellene, hogy boldog vagy boldogtalan, hiszen tudatos lény. A tudat viszont lényegénél fogva – mint a saját tárgyával való szembenállás, tagadás

és öntételezés – nem lehet boldog. A tudat „maga az abszolút dialektikus nyugtalanság” – mondja G. W. F. Hegel. Persze annak semmi akadály, hogy boldognak képzeljük magunkat anélkül, hogy rákérdoznénk a boldogságra. A jó módú, öntelt nyárspolgár deklarált boldogsága vitán felüli. Ez azonban újabb önellentmondás: ha nem tudom, mi a boldogság, honnan tudhatom, hogy boldog vagyok? Az ember különben már születésekor sír, biztos, nem a boldogságtól. Később meg nyiladozó tudatú gyerekként néz szembe az élet visszásságaival, a felnőttek hazug világával, amely mindenre jó, csak arra nem, hogy az ember boldog legyen benne.

A boldogság és a hiteles emberi egzisztencia sehogy sem fér össze. Lelki történéseink bonyolultak, jellemzésük nem tűri a klisé. Gondoljunk csak a szerelemre, ami nemcsak repülés, hanem szenvedés, kiszolgáltatottság és kétkedés. Mégis hiszünk benne, keressük és vállaljuk adott esetben a maga izgalmaival, az eseménytelen, szenvedélymentes élet helyett. Röviden, amikor a boldogságot akarjuk, olyasmit akarunk, amit nem biztos, hogy akarunk, s ha akarjuk sem érhetünk el, tudniillik nem létezik mint olyan. Más szóval a boldogság egy üres és homályos fogalom, amelynek semmi köze az autentikus emberi élményvilághoz, de kitűnő motivációs tényező, amelynek segítségével napjaink fogyasztói társadalmának tömegembere sikeresen manipulálható. Tekintélyt akarsz?

Légy boldog! Mert, ugye, felnézni csak boldog emberre lehet. Vannak, akik eladják magukat a remélt boldogsáért, vagy a jó hírnév érdekében mimelik a boldogságot. Speciális eset, hogy egyesek életük után lesznek „boldogok”, „áldottak”, „üdvözültek”. Ám a „megdicsőüléshez” vezető „boldoggá avatás” is csak vigasz a földi boldogtalanságra.

Nos, akkor merre tovább? Arisztotelész öncélt és végcélt látott a boldogságban, ami jól illeszkedik filozófusunk metafizikai, teleológiai koncepciójába. Mi azonban, hasonlóan az egzisztencialistákhoz, a saját tapasztalatunkból indulunk ki. Eszerint életünk a bizonyosság és a kétségbeesés közötti ingadozás. S erre rátesz még reményvesztett korunk. De azért nem kell elszomorodnunk, az élet elviselhető. Nem véletlen, hogy nyelvünkben a „megboldogul” mellett megtalálható a „boldogul” szó is. Az előbbi az életből való távozást jelenti, az utóbbi az életet, a nehézségek leküzdését. Válságos pillanatokban egy jó ideje mindig azt mondogatom magamban: élni annyi, mint elviselni a poklot egy kis szépségért. Ettől jobban leszek. A boldogság vakbuzgó hajszolói is megnyugodhatnak: nem kell feltétlenül boldognak lenniük, elég, ha megpróbálnak emberileg hitelesen, szépen, becsületesen, felelősen élni. Vagy ha romantikusok vagyunk és mindenáron ragaszkodunk a „címkézéshez”, s emellett valóságművek is szeretnénk lenni, mondjuk úgy: boldogok is vagyunk, meg boldogtalanok.

VIBRANT - WINTER 2014